

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבעי

פרשת מטות, תשס"ח
מספר 766

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

טומאה הותרה בציבור

מובא בפרשתנו (לא: יט-כ):

וְאַתֶּם חָנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שְׁבַעַת יָמִים כֹּל הַיָּגַג נֶפֶשׁ וְכֹל נִגְעַ בְּחֶלֶל תִּתְחַטְּאוּ בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וְשְׂבִיכֵכֶם. וְכֹל בְּגָד וְכֹל פְּלִי עוֹר וְכֹל מַעֲשֵׂה עֲזִים וְכֹל פְּלִי עֵץ תִּתְחַטְּאוּ. מִכַּאן שְׁבַמִּלְחַמַּת מִדִּיָּן הַקְּפִידוּ עַל טוֹמְאֵת מֵת, וְהַלּוּחִמִּים נִתְבַקְּשׁוּ לְהִיטְהַר, הֵם וְכֻלֵּיהֶם וּבַגְדֵיהֶם. אִם כֵּן, מִדּוּעַ לֹא הוּזְכְּרָה דְרִישָׁה דּוֹמָה בְּמִלְחָמוֹת הָאַחֲרוֹת שֶׁקִּדְמוּ לָהּ, הֵינּוּ מִלְחָמוֹת עוֹג וְסִיחּוֹן? כֵּךְ שׁוֹאֵל הַרְמַב"ן וְעוֹנֶה: "כִּי מִלְחַמַּת סִיחּוֹן וְעוֹג בָּהּ הָיוּ כָל יִשְׂרָאֵל, וְטוֹמְאָה הוֹתְרָה בְּצִיבוֹר"¹. מֵהוּ דִּין זֶה: טוֹמְאָה הוֹתְרָה בְּצִיבוֹר? מֵמָה שְׁנֹאֵמַר בְּמִסְכַּת יוֹמָא (ו' ע"ב; ז' ע"א) מִשְׁמַע כְּדִלְהֵלֶן:

(א) קִרְבֵּן צִיבוֹר שְׁזַמְנוּ קְבוּעַ דּוּחָה אֶת הַטוֹמְאָה, כְּלוּמַר מִקְרִיבִים אוֹתוֹ גַּם בְּמַצַּב שֶׁל טוֹמְאָה, בֵּין בְּטוֹמְאֵת הָאַנְשִׁים – שְׁנִטְמָאוּ הִכְהֵן אוֹ הִבְעֵלִים, בֵּין בְּטוֹמְאֵת הַקְּרִבָּן.

(ב) יֵשׁ מִחְלוּקַת בְּגִמְרָא בֵּין רַב שֶׁשֶׁת לְרַב נַחֲמָן: לְפִי רַב שֶׁשֶׁת, אִף עַל פִּי שֶׁקְרִבֵּן צִיבוֹר דּוּחָה טוֹמְאָה, הָרִי יֵשׁ לְעִשׂוֹת כָּל מֵאֲמֵץ לְהִימָנַע מִשִּׁמּוֹשׁ בְּהִיתָר זֶה, וְרַק כִּשְׂאִין בְּרָרָה מִקְרִיבִים בְּטוֹמְאָה. אֲבָל רַב נַחֲמָן סוֹבֵר שֶׁכֹּאשֶׁר מְדוּבָר בְּקִרְבֵּן צִיבוֹר, מַצַּב הַטוֹמְאָה אֵינוֹ מְפָרִיעַ כֻּלָּל. יוֹצֵא אֶפְסוֹ שְׁלִמְשָׁל, אִם בָּאִים לְהַקְרִיב קְרִבָּן תְּמִיד, וְכֹל הַכּוֹהֲנִים שִׁוְעָדוּ לְעִבוּד בְּאוֹתוֹ יוֹם טְמֵאִים, לְפִי רַב שֶׁשֶׁת יֵשׁ לְקְרוֹא לְמִשְׁמַרְתִּי אַחֲרַת לְבוֹא וְלְהַחֲלִיף אֶת הַכּוֹהֲנִים הַטְּמֵאִים בְּהַקְרַבְתִּי הַתְּמִיד, וְאֵילוֹ לְפִי רַב נַחֲמָן אֵין צוֹרֵךְ לְנַהוֹג כֵּן, כִּיוּן שֶׁהַתְּמִיד הוּא קְרִבֵּן צִיבוֹר שְׁזַמְנוּ קְבוּעַ, וְהַטוֹמְאָה אֵינָה מוֹנַעַת אֶת הַקְּרִבָּתוֹ. דַּעַת רַב נַחֲמָן מְכוֹנֶה "טוֹמְאָה הוֹתְרָה בְּצִיבוֹר", וְאֵילוֹ דַּעַת רַב שֶׁשֶׁת מְכוֹנֶה "טוֹמְאָה דְחוּיָה בְּצִיבוֹר".

(ג) הַדִּין שֶׁקְרִבֵּן צִיבוֹר דּוּחָה טוֹמְאָה נִכּוֹן רַק לְטוֹמְאָה שְׁנִטְמָא הָאָדָם מִמַּגְעוֹ עִם דְּבָרִים טְמֵאִים חִיצוֹנִיִּים אֲךָ לֹא לְטוֹמְאָה הַיּוֹצֵאת מִגּוֹפּוֹ, כְּגוֹן קְרִי וְזִיבָה, וְכֵן בּוֹעַל נִידָה.

(ד) אִם נִטְמָא קְרִבֵּן צִיבוֹר, אִמְנַם מוֹתֵר לְהַקְרִיבוֹ אוֹלָם אֶסוּר לְאַכְלוֹ. עַל תִּירוּץ זֶה שֶׁל הַרְמַב"ן, שְׁבַמִּלְחָמוֹת סִיחּוֹן וְעוֹג לֹא הָיָה צוֹרֵךְ לְהִיטְהַר הַיּוֹת שְׁטוֹמְאָה הוֹתְרָה בְּצִיבוֹר, מִקְּשָׁה הַרְדַּב"ז² וְאוֹמֵר שֶׁאֶפְשֵׁר לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּכֻלָּל "טוֹמְאָה הוֹתְרָה בְּצִיבוֹר" כְּדִי לְפַתּוֹר בְּעִיָּה נְקוּדָתִית וְדַחוּפָה, אֲבָל לֹא לְהַפּוֹךְ בְּאוֹפֵן גּוֹרֵף מַצַּב שֶׁל טוֹמְאָה לְמַצַּב שֶׁל טְהָרָה. בֵּין כֵּךְ וּבֵין כֵּךְ הָאַנְשִׁים הַטְּמֵאִים צְרִיכִים בְּסוּפּוֹ שֶׁל דְּבַר לְהִיטְהַר כְּדִי שִׁוְכְלוּ לְאֶכּוֹל מִהַקְרַבְנוֹת אוֹ אִף לְהִבְיֵאֵם בְּמִקְרָה שֶׁלֹּא קְבוּעַ לָהֶם זְמַן. לְכֵן הַרְדַּב"ז מְצִיעַ הַסְּבֵר אַחֵר. לְדַבְּרוֹ, אֲלִיבָא דְרַמְב"ן, אֵין מְדוּבָר כֵּאֵן בְּדִין הַרְגִּיל שֶׁל "טוֹמְאָה הוֹתְרָה בְּצִיבוֹר" אֲלֵא בְּהוֹרָאת שַׁעָה מִיּוֹחַדַּת הַמְּבַטֵּלַת אֶת כָּל הָאִיסוּרִים בְּמִלְחָמוֹת הַכִּיבוּשׁ. שִׁטָּה זֹאת, שֶׁלְפִיָּה יֵשׁ הִיתֵר גּוֹרֵף בְּזְמַן הַכִּיבוּשׁ בְּכֹל הַנוֹגַע לְדִינֵי טוֹמְאָה וְלֵאִיסוּרֵי אֲכִילָה, תּוֹאֲמַת אֶת מָה שֶׁאוֹמֵר הַרְמַב"ן בְּעִנְיַן אֲכִילַת דְּבָרִים אֶסוּרִים בְּזְמַן הַמִּלְחָמָה:

סִיחּוֹן וְעוֹג מְלִכֵי הָאֶמּוּרִי הֵם וְאַרְצָם מִנְחַלַּת יִשְׂרָאֵל הִיא, וְהוֹתֵר לָהֶם כָּל שְׁלָלָם אֶפִּילוֹ הָאִיסוּרִים דְּכַתִּיב: "וּבַחַיִּים מְלֵאִים כָּל טוֹב אֲשֶׁר לֹא מְלֵאֵת", וְאַמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: קְדָלִי דְחִזִּירִי אֲשֶׁתִּירִי לָהּ.³ מִכַּאֵן עוֹלָה שֶׁלְפִי הַרְמַב"ן:⁴

¹ רַמְב"ן, פִּירוּשׁ עַל הַתּוֹרָה, בְּמִדְבַר לֹא: כֵּג.

² שו"ת רדב"ז, חֶלֶק ו', סִימָן ב' אֲלִפִּים רֵה.

³ רַמְב"ן שֵׁם.

⁴ רַמְב"ן, דְּבָרִים ו'.

א) ההיתר לאכול בזמן המלחמה מאכלים אסורים כוללני וגורף ואינו מותנה בפיקוח נפש וכדומה, כפי שהוא כותב: "לא בשביל פקוח נפש או רעבון בלבד הותר בשעת מלחמה, אלא לאחר שכבשו הערים הגדולות והטובות וישבו בהן התיר להם שלל אויביהם", מעין ביטוי חגיגי לכיבוש הארץ ולשמחה על השלל,⁵ וככזה ההיתר אינו מוגבל ללוחמים בלבד, אלא כל העם יכול לבוא וליהנות מגיעולי הנכרים.⁶

ב) היתר זה היה מוגבל לכיבוש ראשון בלבד⁷ ורק לכובשי ארץ ישראל - במלחמת מצווה ולא במלחמת רשות: "ולא בכל חלוצי צבא, אלא בארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו כמו שמפורש בעניין" (דב' ו:1).

אם כן, לא ברור מדוע הרמב"ן לא הזכיר במפורש את עניין הטומאה כמו שהזכיר את עניין אכילת דברים אסורים, ומדוע הוא נזקק לטיעון "טומאה הותרה בציבור". ייתכן שהוא התכוון לומר שבעניין הטומאה איננו זקוקים להיתר הכוללני והגורף שבמלחמות הכיבוש, היות שהדבר כבר מותר בגלל העיקרון ההלכתי "טומאה הותרה בציבור".

"טומאה הותרה בציבור" בתולדות עם ישראל

ידוע שנס חנוכה התרחש כשלא נמצא שמן טהור אלא פך קטן בלבד. מכאן משמע ששמן טמא היה, ולכן הקשה בעל "פני יהושע" (שבת כא ע"ב)⁸ מדוע הוצרך לנס זה של חנוכה, הלוא לפי הכלל "טומאה הותרה בציבור" היה אפשר להדליק את נרות המנורה בשמן טמא?! אמנם לפי רב ששת הנוקט את הכלל "טומאה דחוויה בציבור" יש להשתדל ככל האפשר לעשות בטהרה, אבל לפי רב נחמן הסובר "טומאה הותרה בציבור", מדובר בהיתר גורף. בעל "פני יהושע" מתרץ שנרות המנורה שבבית המקדש הם עדות לישראל שחביבים הם להקב"ה, וכי השכינה שורה בישראל. כך אמנם נאמר בעניין נר המערבי, ש"היה דולק כל הלילה וכל היום עד בין הערביים בדרך נס",⁹ בשעה שהיו ישראל עושים רצונו של מקום, וזה עדות לכל באי עולם שהשכינה בישראל,¹⁰ היינו דבר המעיד שחביבים ישראל לפני המקום. כיוצא בזה אחרי ניצחון המכבים וטיהור בית המקדש רצה הקב"ה להראות שחזרה חיבתו לעמו, לכן עשה נס שידלוק פך אחד שמונה לילות.

בהסתמך על העיקרון "טומאה הותרה בציבור" נעשו כמה ניסיונות לחדש את עבודת הקרבנות לפני בניית בית המקדש מחדש. הרי "מקריבים אף על פי שאין בית", כלומר חובת הקרבת הקרבנות איננה תלויה בקיומו הפיזי של בית מקדש, ו"טומאה דחוויה בציבור", כלומר החובה להקריב קרבן ציבור עומדת בעינה אפילו כאשר רוב המחויבים בהקרבת אותו קרבן טמאים בטומאת מת. על דברי הרמב"ם "מותר להקריב אף על פי שאין בית מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא"¹¹ הרדב"ז מעיד כדלהלן:

כתב בעל כפתור ופרח (פרק ו) כי בזמן שבע עשרה לאלף השישי (שנת 1257 למנינם) היה רב אחד שמו רבנו חננאל מפריש, והיה רוצה לבא לירושלים להקריב קורבנות, וכתב דאי משום טומאת מת דחוויה היא בציבור, ואי משום שאר הטומאות אפשר בטבילה, וכל זה בנוי על שורש שתי ההקדמות שכתב רבנו: קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד ומקריבים אף על פי שאין בית. ותמהתי על מעשה זה והלא הבית ביד גויים ואיך יניחו אותו להקריב קורבנות ואפילו להיכנס לשם לא יניחו את הישראלי.

אם כן, אליבא דרדב"ז, אין מניעה הלכתית להקריב היום, היות שהגבלות האלה אינן קיימות עוד. רעיון חידוש עבודת הקרבנות שב ועלה ביזמת הרב קלישר בספרו "דרישת ציון" שיצא בשנת 1862. הרב קלישר התמודד עם שתי המניעות הנ"ל ועם בעיית מציאת כוהנים מיוחסים כדלהלן:¹²

1) בעיית היעדר בית המקדש: בניין בית המקדש לא מעכב, היות שפוסקים כמו הרמב"ם כי "מקריבים אף על פי שאין בית".¹³ ואף לפי הראב"ד,¹⁴ שפוסק נגד הרמב"ם שאין קדושה לעתיד לבוא, "ממילא הבמות מותרות".¹⁵

⁵ כך על פי דני סטטמן, "על האכילה ועל השביעה", דף שבועי לפרשת ואתחנן תשנ"ט (מספר 298).

⁶ על פי מנחת חינוך, מצווה תקכו.

⁷ על פי דברי הרמב"ן (דב' ו:1): "יש אומרים בשבע שכבשו, וכן נראה".

⁸ הרב יעקב יהושע פאלק (1756-1680), רבה של לבוב, ברלין ופרנקפורט על המיין, ומגדולי האחרונים.

⁹ על פי הנאמר בגמרא (שבת כב ע"ב): "אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב: זו נר מערבי, שנותן בה שמן כמידת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים". אלא שלא מובן מדוע נס זה איננו מופיע ברשימת הנסים שהתרחשו בבית המקדש (אבות ה ה), וראה תפארת ישראל על אתר, סימן יג.

¹⁰ חידושי הריטב"א, שבת כב ע"ב.

¹¹ משנה תורה, הלכות מעשה הקורבנות יט, טו.

¹² הרב צבי הירש קלישר, דרישת ציון, ערך יהודה עציון, ירושלים תשס"ב, עמ' 90.

¹³ שם.

¹⁴ שם, הלכות בית הבחירה ו, יד.

(2) בעיית הטומאה: נפסק להלכה כי "טומאה הותרה בציבור".¹⁶ גם לפי מי שסובר שרק "טומאה דחוייה בציבור" מותר להקריב בטומאה. לבד מזה אין מניעה שאנשים טמאים יבנו את המזבח במקום המקדש, כפי שפסק הרמב"ם.¹⁷

(3) בעיית מציאת כוהן מיוחס: אפשר להסתמך על החזקה שכל כוהן אמנם מיוחס, כפי שמשמע מהמשנה בעדויות (ח ז).¹⁸

כמוכן, רבים חלקו על דעת הרב קלישר, והדיון התחדש אחרי מלחמת ששת הימים, כאשר מקום המקדש חזר לידיים יהודיות.

לסיום, יש להבין את היסוד הרעיוני של העיקרון "טומאה הותרה בציבור". ייתכן שהגבלות שהציב הקב"ה לפולחן הדתי אינן רלוונטיות כאשר כל הציבור טמא: הלוא במקרה כזה מי ימלא את התפקיד שנמסר לכלל ישראל? לכן הקב"ה מצא לנכון לבטלן זמנית. לפי אותו עיקרון יש להסביר את האמירה: "אין כל ציבור נכרתים".¹⁹ לא ייתכן לכרות עם שלם, כי אז לא יישאר מי שיקיים את התורה. גם מה שנאמר במסכת סנהדרין (צח ע"א) בעניין הגאולה בעתיד אפשר להבין על פי אותו עיקרון: "אין בן דוד בא אלא בדור שכולו זכאי, או כולו חייב". בה במידה הותרה טומאה בציבור כדי שהפולחן ימשיך להתקיים.

ד"ר אלכסנדר קליין
המחלקה למתמטיקה

---

¹⁵ הרב צבי הירש קלישר, שם עמ' 90-92.

¹⁶ שם, עמ' 92.

¹⁷ משנה תורה, שם ז, כג.

¹⁸ הרב צבי הירש קלישר, שם עמ' 92-98.

¹⁹ רש"י על ויקרא כ:ג, על פי הספרא קדושים פרשה י.